

A török fenyegetés árnyékában

A 14. – 15. század fordulóján Európa délkeleti részét egy új, gyorsan terjeszkedő hatalom árnyékolta be: az Oszmán Birodalom. Kis-Ázsiából kiindulva a törökök fokozatosan hódították meg a Balkán-félszigetet, és ezzel közvetlenül Magyarország határaihoz közeledtek. A következő évszázadban a Magyar Királyság vált a keresztény Európa egyik legfontosabb védőbástyájává a török terjeszkedéssel szemben.

Az Oszmán Birodalom felemelkedése

Az Oszmán Birodalom a 13. század végén jött létre, alapítója Oszmán volt, akinek nevét a birodalom is viseli. A törökök a széthulló Bizánci Birodalom területén, Kis-Ázsiában alakították ki államukat. A 14. század folyamán az oszmán uralkodók – különösen **I. Murád** és **I. Bajazid** – korszerű, jól szervezett hadsereget hoztak létre. A birodalom katonai erejét a janicsárok, a szultán elit gyalogos katonái, valamint a szpáhik, azaz a földbirtokkal jutalmazott lovas harcosok biztosították.

A hadsereg sikerei nyomán az oszmánok átlépték a Dardanellákat, és megjelentek Európában.

Török hódítás a Balkánon

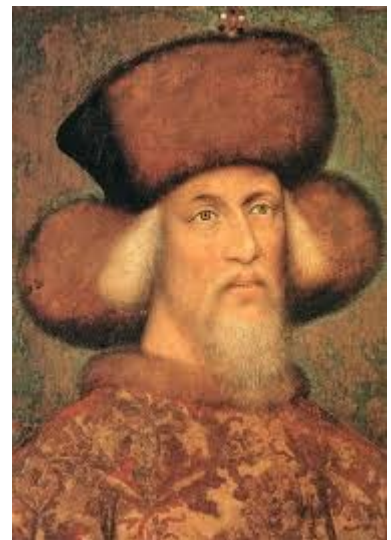
A 14. század második felétől a törökök fokozatosan foglalták el a Balkán-félszigetet. 1389-ben a rigómezei csatában legyőzték a szerbeket, akik ezzel elvesztették függetlenségüket. A térség többi keresztény állama sem tudott hosszú távon ellenállni a hódításnak.

1396-ban Luxemburgi Zsigmond magyar király vezetésével nemzetközi keresztes hadjárat indult a törökök ellen, de a nikápolyi csatában súlyos vereséget szenvedtek. A következő évtizedekben a törökök megszilárdították hatalmukat a Balkánon, és 1453-ban II. Mehmed szultán elfoglalta Konstantinápolyt, ezzel megszüntette a Bizánci Birodalmat. A város új neve Isztambul lett, és ettől kezdve az Oszmán Birodalom fővárosaként szolgált.

Luxemburgi Zsigmond és a török veszély

A török fenyegetésre elsőként **Luxemburgi Zsigmond** király próbált választ adni. Uralkodása (1387–1437) alatt Magyarország a közép-európai politika egyik központjává vált. Zsigmond felismerte, hogy a török előretörés egész Európát veszélyezteti, ezért igyekezett **nemzetközi összefogást** szervezni ellenük. A nikápolyi vereség azonban megmutatta, hogy a keresztény hatalmak közötti együttműködés még nem elég erős.

Zsigmond uralkodása alatt megkezdődött a **déli végvárrendszer** kiépítése, amely később döntő szerepet játszott az ország védelmében.

Bár a török elleni hadjáratai nem hoztak tartós eredményt, Zsigmond alapozta meg azt a védelmi politikát, amelyet utódai, köztük Hunyadi János, továbbfejlesztettek.

Hunyadi János, a politikus és hadvezér

A 15. század közepén Hunyadi János vált a török elleni harcok vezető alakjává. Erdélyi kismemesi családból származott, katonai tehetsége révén gyorsan emelkedett a ranglétrán. Szolgált Zsigmond király seregében, majd erdélyi vajdaként és kormányzóként (1446–1453) országos tekintélyre tett szert.

Hunyadi felismerte, hogy a török veszélyt csak folyamatos és szervezett védelemmel lehet feltartóztatni. Nemcsak hadvezérként, hanem államférfiként is dolgozott a védelem megszervezésén, erősítette a határ menti várakat, és saját költségén is sereget tartott fenn.

Hunyadi János törökellenes harcai

Hunyadi első sikereit Erdély védelmében aratta az 1440-es évek elején, amikor több török betörést is visszavert. 1443–1444-ben I. Ulászló királlyal együtt vezette a híres „hosszú hadjáratot”, amely mélyen benyomult a Balkánra. Bár katonailag sikeres volt, a hadjárat végül békével zárult.

Nem sokkal ezután, 1444-ben Hunyadi újabb vállalkozást indított a törökök ellen, de a várnai csatában vereséget szenvedett, és Ulászló király is elesett. 1448-ban a második rigómezei csatában ismét vereséget kellett elkönyvelnie, ám tekintélye és bátorsága miatt továbbra is a keresztény Európa egyik legnagyobb hadvezérének tartották.

A döntő összecsapásra 1456-ban került sor, amikor II. Mehmed szultán hatalmas sereggel ostrom alá vette Nándorfehérvárat (a mai Belgrádot). Hunyadi János és Kapisztrán János ferences szerzetes vezetésével a magyar és európai keresztény sereg fényes győzelmet aratott. A diadal évtizedekre megállította a török terjeszkedést, és ezzel megmentette Közép-Európát a meghódítástól.

A győzelem emlékére III. Callixtus pápa elrendelte, hogy minden délben szóljanak a harangok, emlékeztetve a nándorfehérvári diadalra és imára hívva a keresztényeket. Ez lett a déli harangszó hagyománya, amely ma is él.

Hunyadi öröksége

Hunyadi János röviddel a nándorfehérvári diadal után, pestisben halt meg. Örökségét fia, Hunyadi Mátyás vitte tovább, aki 1458-ban Magyarország királya lett. Hunyadi János neve örökre összefonódott a törökellenes harcokkal: nemcsak a magyar nemzet, hanem az egész keresztény Európa védelmezőjeként tartják számon.

Összegzés

Az Oszmán Birodalom felemelkedése alapvetően megváltoztatta Európa politikai térképét. A török hódítás a Balkánon elérte Magyarország határait, és évszázadokon át tartó küzdelmet indított el. Luxemburgi Zsigmond és Hunyadi János felismerte a veszélyt, és megpróbálták megállítani a

birodalom előrenyomulását. Hunyadi János hősiei küzdelmei, különösen a nándorfehérvári diadal, a magyar történelem legfényesebb fejezetei közé tartoznak. Az ő életműve tette Magyarországot a keresztény Európa védőbástyájává a török fenyegetés árnyékában.

Hunyadi Mátyás – A reneszánsz király és központosított hatalma

A 15. századi Magyar Királyság történetében Hunyadi Mátyás uralkodása (1458–1490) különleges korszaknak számít. Mátyás a középkori Magyarország egyik legjelentősebb és legismertebb uralkodója volt, aki apja, Hunyadi János örökségét továbbvive erős, központosított királyi hatalmat épített ki, miközben országát a reneszánsz kultúra közép-európai központjává tette. Uralma idején a Magyar Királyság a kontinens egyik legnagyobb és legfejlettebb államává vált.

Mátyás útja a trónig

Hunyadi Mátyás 1443-ban született Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet fiaként. Családja nem tartozott a leggazdagabb főurak közé, de apja katonai sikerei és tekintélye révén a Hunyadiak az ország legbefolyásosabb családjává váltak. 1456-ban, a nándorfehérvári diadal évében, Hunyadi János pestisben meghalt. Ezután a család helyzete megrendült: a főurak ellenszenvvel viseltettek a Hunyadiak iránt, különösen Hunyadi László kivégzése (1457) után. Mátyás ekkor Csehországban fogságba esett.

Az országban hatalmi válság alakult ki, és végül 1458 januárjában a pesti rákosi gyűlésen a nemesség Mátyást királlyá választotta – részben anyja, Szilágyi Erzsébet és nagybátyja, Szilágyi Mihály befolyásának köszönhetően. A tizenöt éves Mátyás ekkor még nem rendelkezett hatalommal, de rövid idő alatt megszilárdította uralmát, és önálló, erős kezű uralkodóvá vált.

A központosított királyi hatalom

Mátyás felismerte, hogy a középkori rendi állam gyenge, és az ország csak erős központi hatalommal lehet stabil. Ennek érdekében több fontos reformot hajtott végre.

1. A bárói hatalom korlátozása: Mátyás megtörte a nagy főurak befolyását, akik gyakran saját érdekükben uralták a királyt. A bárói magánhadseregek helyett királyi zsoldos hadsereget szervezett, és lojális, hozzá hű hivatalnokokat emelt a hatalomba.
2. Központosított hivatalrendszer: Megerősítette a királyi tanácsot, a pénzügyi és katonai igazgatást, valamint új, képzett írástudó réteget emelt a vezetésbe. Ez volt a humanista műveltségű hivatalnoki réteg, akik sokszor nem nemesi származásúak voltak.
3. Új típusú hadsereg – a Fekete sereg: Mátyás létrehozta Európa egyik első állandó, zsoldos hadseregét, az ún. Fekete sereget, amelyet főként külföldi zsoldosok és magyar katonák alkottak. Ez a haderő gyors, hatékony és jól kiképzett volt, s döntő szerepet játszott Mátyás hódításaiban és a török elleni védelemben is.

Jövedelmek és kiadások

A központosított hatalom fenntartásához erős királyi bevételi rendszerre volt szükség. Mátyás ennek érdekében jelentős adóreformokat vezetett be.

A kamara haszna (az évenkénti pénzváltás adója) helyett bevezette az egyforintos rendkívüli hadiadót (az ún. „füstpénzt”), amelyet minden háztartás fizetett.

A bányavárosok és kereskedelmi vámok jövedelmei szintén a királyi kincstárba folytak.

Az ország jövedelmeit sikerült megháromszoroznia: a királyi bevételek elérték a 750–900 ezer aranyforintot évente, ami európai viszonylatban is kiemelkedő volt.

A kiadások legnagyobb része a hadikiadásokra ment el, különösen a Fekete sereg fenntartására. Bár ez hatalmas összeget igényelt, cserébe a király független maradt a főuraktól és a rendi hadseregtől.

Birodalomépítő tervek

Hunyadi Mátyás nemcsak Magyarország megerősítését tűzte ki célul, hanem európai hatalmi központtá akarta tenni országát.

- 1469-ben megszerezte a cseh királyi címet, majd elfoglalta Morvaországot és Sziléziát.
- Később Ausztria felé fordult: 1485-ben bevonult Bécsbe, és ott is udvart tartott.
- Célja az volt, hogy a Habsburgok helyett ő váljon Közép-Európa vezető uralkodójává, és a Magyar Királyságot nagyhatalommá tegye.

Mátyás udvara Európa-szerte híres volt: reneszánsz kultúrát honosított meg, olasz tudósokat és művészeket hívott Budára, s létrehozta a híres Corvina Könyvtárat, amely Európa egyik legnagyobb humanista gyűjteménye volt. Uralkodása alatt Buda és Visegrád igazi reneszánsz központokká váltak.

Aktív védelem a török ellen

Mátyás apja, Hunyadi János hagyományát követve a török veszélyt továbbra is komolyan vette.

Bár nagy erejét nyugati hadjáratai kötötték le, a török elleni védekezésben az „aktív védelem” politikáját alkalmazta. Ez azt jelentette, hogy nemcsak védekezett, hanem időnként megelőző támadásokat is indított a Balkánon, hogy elrettentse az oszmánokat.

- Megerősítette a déli végvárrendszert, és tapasztalt katonákat állított a határra.
- Több kisebb balkáni hadjáratot is vezetett, amelyekkel megakadályozta a török betöréseket.
- 1480-ban például Jajca várát visszafoglalta, és ezzel stabilizálta a déli határvonalat.

Mátyás ugyanakkor felismerte, hogy Magyarország egyedül nem képes hosszú távon megállítani az Oszmán Birodalmat, ezért nemzetközi szövetség létrehozásán is dolgozott, ám ezek a tervek nem valósultak meg.

Mátyás öröksége

Hunyadi Mátyás 1490-ben halt meg, törvényes örökös nélkül. Halála után a Fekete sereget feloszlatták, és a központosított királyi hatalom gyorsan meggyengült. Mindezek ellenére uralkodása a magyar történelem egyik legfényesebb korszaka maradt. Mátyás egyszerre volt

erőskezű uralkodó, hadvezér, művelt reneszánsz fejedelem és nemzeti hős. Politikai és kulturális öröksége évszázadokon át meghatározta a magyar állam fejlődését és Európában elfoglalt helyét.

Összegzés

Hunyadi Mátyás uralkodása a magyar középkor csúcspontja volt. Apja örökségéből indulva egy modern, központosított államot épített fel, amelynek hadserege és pénzügyi rendszere európai szinten is kiemelkedett. A belső rend megszilárdítása, a kulturális fellendülés és a tudományok támogatása Mátyást nemcsak sikeres uralkodóvá, hanem a „legnagyobb magyar királyok egyikévé” tette. Bár birodalmi tervei halála után szertefoszlottak, neve a mai napig a bölcs, igazságos és erős király szimbóluma maradt a magyar történelmi emlékezetben.

A magyar középkor kulturális hagyatéka

A magyar középkor több mint fél évezredes időszakában a magyarság nemcsak államot és hadsereget teremtett, hanem sokszínű és maradandó kulturális örökséget is. A honfoglalás korától kezdve a keresztény királyság évszázadain át a magyar nép művészete, építészete, irodalma és vallási hagyományai mind hozzájárultak ahhoz, hogy a középkori Magyarország Európa kulturális térképén is meghatározó helyet foglaljon el.

Honfoglalás kori leletek

A magyarság a 9. század végén, 895 körül telepedett meg a Kárpát-medencében. A honfoglaló magyarok életéről és kultúrájáról elsősorban régészeti leletek tanúskodnak.

A sírokból és temetőkből előkerült tárgyak – például fegyverek, lószerszámok, ékszerek, veretes övek és használati eszközök – azt mutatják, hogy a magyar társadalom fejlett, harcos nomád életmódot folytatott, de már kapcsolatban állt a Kárpát-medence letelepedett népeivel is.

Kiemelkedőek a karosi, tarsolylemezes sírok, amelyek finoman díszített ezüst- és bronzveretei a honfoglalás kori fémművesség magas színvonalát bizonyítják. A tarsolylemezek mintái – például indás, állatmotívumos díszítés – a steppei művészet és a magyar népi díszítőművészet közötti kapcsolatot is megmutatják.

E leletek révén a honfoglalás kora nemcsak a harcok és vándorlás, hanem egy gazdag tárgyi és szimbolikus kultúra időszaka is volt.

A Szent Korona

A magyar középkor egyik legfontosabb és legkülönlegesebb kulturális öröksége a Szent Korona, amely nem csupán uralkodói jelvény, hanem a magyar államiság szimbóluma is.

A korona két részből áll:

- az alsó abroncs, az ún. görög korona (valószínűleg VII. Dukász Mihály bizánci császár ajándéka),
- és a latin keresztpántos felsőrész, amely valószínűleg nyugati eredetű.

A 12. században e két részt egyesítették, így jött létre a ma ismert forma, rajta Krisztus és a bizánci uralkodók zománcképeivel.

A középkorban a magyar királyt csak akkor tekintették törvényes uralkodónak, ha a Szent Koronával koronázták meg, Székesfehérváron, az esztergomi érsek által. Később kialakult a Szent Korona-tan, amely szerint a hatalom nem kizárólag a királyé, hanem a király és a nemzet közösen testesíti meg azt. Ez az eszme a magyar állameszme egyik legfontosabb alapköve lett.

Váarak, királyi udvar, kolostorok és templomok

A középkori Magyar Királyság területén számos építészeti emlék maradt fenn, amelyek tükrözik a kor művészetét és vallási életét.

Váarak:

A 13. századtól – különösen a tatárjárás (1241–1242) után – megindult a kővárépítés korszaka. IV. Béla király ösztönözte a várak építését, így jött létre sok híres középkori erődítmény, például Diósgyőr, Eger, Visegrád, Siklós vagy Füzér vára. Ezek a várak egyszerre szolgáltak védelmi, igazgatási és reprezentatív célokat.

Királyi udvarok:

A királyi székhelyek – Székesfehérvár, Esztergom, Visegrád, Buda – nemcsak politikai, hanem kulturális központok is voltak. A királyi udvarban működtek írástudók, jegyzők, krónikaírók és művészek. Különösen Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás uralkodása idején vált a magyar udvar európai rangú kulturális központtá.

Kolostorok és templomok:

A keresztény állam megszilárdulásával a 11–12. században országszerte megjelentek a bencés, ciszterci és premontrei rendek kolostorai. A templomok többsége román stílusban épült (pl. Jáki templom, Pannonhalma bencés apátság), később pedig a gótikus stílus vált uralkodóvá (Kolozsvár, Kassa, Lőcse). Ezek az épületek nemcsak vallási, hanem kulturális és oktatási központok is voltak, ahol az írásbeliség és a tudomány megőrződött.

Magyar geszták, krónikák és szentek legendái

A középkori magyar irodalom legjelentősebb műfajai a geszták és krónikák voltak. Ezek a művek a nemzeti múltat, a királyok és hősök tetteit örökítették meg.

A Gesta Hungarorum („A magyarok cselekedetei”) szerzője Anonymus, III. Béla király jegyzője volt. A 12–13. század fordulóján írt mű a honfoglalás és a magyar vezérek tetteit meséli el.

Későbbi krónikások, mint Kézai Simon vagy a Képes Krónika szerzője, a királyi udvar megbízásából írták meg a magyar történelem eseményeit, a kereszténység felvételétől a királyok uralkodásáig.

A vallásos irodalom szintén fontos része a magyar középkori kultúrának. A szentek legendái – például Szent István, Szent Imre, Szent László, Szent Erzsébet életrajzai – erkölcsi példát mutattak, és hozzájárultak a keresztény hit elmélyítéséhez. Ezek a legendák nemcsak vallási, hanem nemzeti identitást erősítő szövegek is voltak.

A magyar nyelvű írásbeliség is ekkor kezdett kibontakozni: a Halotti beszéd és könyörgés (12. század vége) és az Ómagyar Mária-siralom (13. század) a magyar nyelv legkorábbi irodalmi emlékei.

Összegzés

A magyar középkor kulturális hagyatéka sokrétű és maradandó. A honfoglalás kori művészet, a Szent Korona, a várak és templomok építészeti öröksége, valamint a geszták, krónikák és legendák mind hozzájárultak ahhoz, hogy a magyarság sajátos, keleti és nyugati elemeket egyesítő kultúrát hozzon létre. Ez az örökség nemcsak múltunk emléke, hanem nemzeti identitásunk egyik alapja is, amely a mai napig meghatározza, hogyan tekintünk saját történelmünkre és helyünkre Európában.

A földrajzi felfedezések és az abszolutizmus kialakulása

A 15–16. század fordulóján Európában olyan eseménysorozat kezdődött, amely gyökeresen megváltoztatta a világ történelmét. A földrajzi felfedezések új kontinenseket és tengeri útvonalakat tártak fel, megindult a gyarmatosítás, és ezzel megszületett a világkereskedelem. A gazdasági változások mély társadalmi és politikai átalakulásokat indítottak el, melyek nyomán kialakult az abszolút királyságok kora is.

A portugál és spanyol felfedezések

A 15. században a földrajzi ismeretek bővülése, a technikai fejlődés (iránytű, karavella hajótípus, új térképek) és a kereskedelmi érdekek egyaránt ösztönözték a felfedezéseket. A keleti luxuscikkek – fűszerek, selyem, arany – iránti kereslet miatt a nyugat-európai országok új tengeri útvonalakat kerestek Ázsia felé.

Portugál felfedezések

A felfedezések úttörői a portugálok voltak, akik Afrika partjai mentén hajózva keresték az India felé vezető utat.

- Tengerész Henrik (15. sz.) ösztönözte és támogatta a hajósokat és tudósokat, akik Afrika nyugati partját feltérképezték.
- Bartolomeu Diaz 1487-ben elérte Afrika legdélibb pontját, a Jóreménység fokát.
- Vasco da Gama 1498-ban Afrikát megkerülve eljutott Indiába, ezzel megnyitva az első tengeri utat Ázsiába. Ezek az utak hatalmas hasznot hoztak Portugáliának: az ország fűszer- és aranykereskedeleme épülő tengeri birodalmat hozott létre.

Spanyol felfedezések

A portugál sikerek hatására a spanyolok is vállalkoztak új utak keresésére.

- 1492-ben Kolumbusz Kristóf, Genovából származó hajós, nyugat felé hajózva akart eljutni Indiába, de helyette Amerikát fedezte fel, amikor partra szállt a Bahama-szigeteken.
- 1519–1522 között Ferdinand Magellán hajója körülhajózta a Földet, bebizonyítva, hogy a Föld gömb alakú és a tengerek összefüggnek.

A két hatalom 1494-ben a tordesillasi szerződésben felosztotta a világot: a keleti féltekét Portugália, a nyugati Spanyolország kapta.

A korai gyarmatosítás és következményei

A felfedezéseket gyorsan követte a gyarmatosítás, vagyis a meghódított területek gazdasági és politikai uralom alá vonása. A spanyolok először az amerikai kontinensen alakítottak ki hatalmas gyarmatbirodalmat:

- Hernán Cortés legyőzte az aztékokat (Mexikó),
- Francisco Pizarro pedig leigázta az inkákat (Peru).

A hódításokat kísérte a bennszülött népek tragédiája: a kényszerszolgálat, a betegségek és az erőszak következtében a közép- és dél-amerikai őslakosság tömegesen pusztult el. A spanyolok ezután afrikai rabszolgákat kezdtek Amerikába hurcolni, hogy a cukor-, arany- és ezüstbányákban dolgoztassák őket. Ez vezetett a háromszög-kereskedelem kialakulásához (Európa–Afrika–Amerika).

A gyarmatosítás hatásai:

- hatalmas nemesfémáradat érkezett Európába → árforradalom, az árak gyors növekedése;
- a spanyol és portugál gazdaság fellendült, de később más országok (Anglia, Hollandia, Franciaország) vették át a vezető szerepet;
- új növények (kukorica, burgonya, dohány, kakaó) és állatok (ló, szarvasmarha) terjedtek el világszerte – ez a „kolumbiai csere”;
- a világ népei és kontinensei először kapcsolódtak össze tartósan gazdasági és kulturális szempontból.

A világkereskedelem kialakulása

A földrajzi felfedezések nyomán megszületett a világkereskedelem, amely az addig elkülönült kontinenseket összekapcsolta.

A kereskedelem központja a Földközi-tenger térségéből (Velence, Genova) az Atlanti-óceán partjára tevődött át.

- A spanyol és portugál gyarmatbirodalmak révén Amerika, Afrika és Ázsia termékei Európába áramlottak.
- A 16–17. században Anglia és Hollandia vált a tengeri kereskedelem vezető hatalmává, létrehozva hatalmas tengerentúli flottákat és gyarmati társaságokat (pl. Holland Kelet-indiai Társaság).

Ezzel kialakult a világ gazdasága: Európa iparcikkei Afrikába és Amerikába kerültek, onnan nyersanyagok és nemesfémek érkeztek vissza. A gazdasági központ Nyugat-Európába helyeződött át, és az új vagyonalap megerősítette a polgárság gazdasági szerepét. Ez a folyamat hosszú távon előkészítette a kapitalizmus kialakulását.

Az abszolutizmus

A 16–17. században a gazdasági átalakulás politikai következményekkel is járt. A középkori rendi monarchiákat fokozatosan felváltotta az abszolút királyság, amelyben a király korlátlan hatalmat gyakorolt, és a rendi gyűlések szerepe háttérbe szorult.

Az abszolutizmus lényege:

- a király a hatalmat „Istentől eredezteti” (isteni jogon uralkodik),
- a hadügyet, pénzügyet és közigazgatást központosítja,
- állandó hadsereget és hivatali apparátust tart fenn,
- célja az ország egysége és a belső rend fenntartása.

A legjellemzőbb példája XIV. Lajos francia király („Napkirály”) uralkodása (1643–1715):

- Versailles-ban fényűző udvartartást hozott létre,
- kijelentette: „Az állam én vagyok” (L'état, c'est moi),
- az ország minden politikai és gazdasági döntését ő irányította.

Az abszolutizmus időszakában más országokban is hasonló központosított államok jöttek létre (pl. Spanyolország, Poroszország, Oroszország). Bár sokszor elnyomó rendszer volt, megteremtette a modern állam alapjait, amelyek később az alkotmányos monarchiákban fejlődtek tovább.

Összegzés

A földrajzi felfedezések új korszakot nyitottak a világtörténelemben. A tengeri utak feltárása és a gyarmatosítás globális gazdasági és kulturális kapcsolatokat teremtett. A megnövekedett gazdasági erő és a világkereskedelem hatására a nyugat-európai államok megerősödtek, és a hatalom fokozatosan a király kezébe került. Az így kialakuló abszolutizmus egyszerre volt a központosított állam megtestesítője és az újkori fejlődés előfutára.

A 15–17. század tehát nemcsak a földrajzi, hanem a politikai horizont kitágulásának kora is volt: a középkor zárt világa helyett megszületett az újkor nyitott, világszintű Európája.

A korai kapitalizmus kialakulása

A 16–17. század Európája a földrajzi felfedezések és a gazdasági átalakulás hatására alapvetően megváltozott. A középkori feudális gazdaság helyét fokozatosan egy új rendszer, a korai kapitalizmus kezdte átvenni. Ennek fő jellemzője a pénz- és áruforgalom növekedése, a piacgazdaság kibontakozása, valamint a polgárság gazdasági szerepének megerősödése volt.

Az árforradalom

A földrajzi felfedezéseket követően hatalmas mennyiségű nemesfém, főként ezüst és arany áramlott Európába, főként Amerikából. Ez a pénzmennyiség-növekedés az árak általános emelkedéséhez vezetett — ez volt az úgynevezett árforradalom (16. század).

- Az árak növekedése főként a mezőgazdasági termékeket érintette, ami a földbirtokosokat és az árutermelő parasztokat gazdagította.
- A bérek viszont nem emelkedtek arányosan, így a városi munkások és a kisiparosok elszegényedtek.
- Az árforradalom kedvezett a vállalkozó szellemű kereskedőknek és gyárosoknak, akik olcsó munkaerővel és nagy haszonnal dolgoztak.

Az árforradalom tehát a polgárság megerősödéséhez és a kapitalista viszonyok kialakulásához járult hozzá.

A manufaktúrák

A középkori céhes kézművességet a 16–17. században fokozatosan felváltotta az új termelési forma: a manufaktúra.

A manufaktúrában a termelés már munkamegosztáson alapult, és bér munkások dolgoztak a tulajdonos irányítása alatt.

- Minden munkás egy-egy részfolyamatot végzett, ami megnövelte a termelékenységét.
- A termelés célja a piacra történő árusítás, tehát a nyereségszerzés volt.
- A munkamegosztás miatt azonban a dolgozók elvesztették szakmai önállóságukat.

A manufaktúrák leginkább a textiliparban, fegyvergyártásban és fémmunkákban terjedtek el. Ezek voltak a gépipar előfutárai, s megalapozták az ipari forradalmat.

Bankok és tőzsdék

A kereskedelem növekedésével és a pénzforgalom bővülésével új pénzügyi intézmények jöttek létre: a bankok és a tőzsdék.

- A bankok feladata a pénzváltás, hitelnyújtás és tőkebefektetés lett.
- A 16. században olyan híres bankházak alakultak, mint a Fugger- és Medici-család vállalkozásai.
- A tőzsdék (pl. Antwerpen, Amszterdam) lehetővé tették a kereskedelmi vállalkozásokba való tőkebefektetést és részvénykereskedelmet.

Ezek az intézmények a modern pénzgazdaság alapjait jelentették, és a vállalkozások finanszírozását tették lehetővé.

Az európai munkamegosztás és következményei

A 16–17. században Európa gazdaságilag megosztottá vált:

- Nyugat-Európa (Anglia, Hollandia, Franciaország) a feldolgozóipar és kereskedelem központja lett.
- Kelet-Európa (Magyarország, Lengyelország, Csehország) viszont agrártermékeket szállított a nyugat-európai piacokra (gabona, fa, nyersanyag).

Ez az úgynevezett európai munkamegosztás. Következménye, hogy Nyugat-Európa meggazdagodott és iparosodott, míg Kelet-Európában a feudális viszonyok megerősödtek: a parasztok robotterhei növekedtek, és a jobbágyság visszaszorult a piacról.

Összegzés

A korai kapitalizmus tehát egy új gazdasági és társadalmi korszak kezdete volt. Az árforradalom, a manufaktúrák megjelenése, a bankok és tőzsdék kialakulása, valamint az európai munkamegosztás megalapozta a polgári társadalmat. Ezzel a 16–17. századi Európa belépett az újkor gazdasági világába, amely a későbbi ipari forradalom előkészítője lett.

A reformáció Európában

A 16. század elején Európában mély vallási és erkölcsi válság alakult ki. A katolikus egyház tekintélye megrendült, miközben a humanista gondolkodás, a nemzeti tudat és a Biblia eredeti forrásaihoz való visszatérés igénye egyre erősödött. Ebből a szellemi közegből született meg a reformáció, amely nemcsak vallási, hanem kulturális és politikai változásokat is hozott.

A reformáció előzményei: humanizmus és az egyházi reform igénye

A humanizmus – az itáliai reneszánszból kiindulva – az emberi értelem és a műveltség fontosságát hirdette. A tudósok (pl. Erasmus) a Biblia eredeti nyelvű olvasására és a keresztény erkölcs megújítására buzdítottak.

Ugyanakkor a katolikus egyházban elterjedt a fényűzés, a simónia (egyházi tisztségek megvásárlása) és a búcsúcédulák árusítása, ami sok hívőt megbotránkoztatott.

Sokan úgy érezték, hogy az egyház eltávolodott Krisztus tanításaitól, és reformra van szükség. E mozgalom központi alakjai lettek Luther Márton és Kálvin János.

Luther és Kálvin fellépése

Luther Márton (1483–1546)

- 1517-ben a wittenbergi vártemplom kapujára kiszegte 95 tételét, melyben bírálta a búcsúcédulák árusítását és az egyházi visszaéléseket.
- Tanítása lényege:
 - az ember egyedül hit által (sola fide) nyerhet üdvösséget,
 - a Biblia az egyetlen hitforrás (sola scriptura),
 - minden hívő egyenlő Isten előtt, ezért nincs szükség papság közvetítésére.
- 1521-ben a wormszi birodalmi gyűlés eretneknek nyilvánította, de tanai gyorsan terjedtek, különösen a német fejedelemségekben.

Kálvin János (1509–1564)

- Svájcban fejlesztette tovább a reformáció eszméit.
- Genfben szigorú, erkölcsös közösséget szervezett, ahol a városi tanács és az egyház szorosan együttműködött.
- Tanai közül kiemelkedik:
 - a predestináció (eleve elrendelés) tana,
 - a szorgalmas munka és takarékoság istennek tetsző cselekedet.
- Kálvin tanai főként Svájcban, Franciaországban (hugenották), Hollandiában és Skóciában terjedtek el.

A protestáns egyházak megszerveződése és elterjedése

A reformáció hatására Európa vallási egysége megszűnt, és új egyházak jöttek létre:

- Lutheránus (evangélikus) egyház – Németországban és Skandináviában.
- Református (kálvinista) egyház – Svájcban, Franciaországban, Németalföldön és Magyarországon.
- Anglikán egyház – VIII. Henrik idején Angliában jött létre, amikor a király szakított a pápával.

A protestáns fejedelmek és polgárok az új tanokat nemzeti és politikai önállóságuk megerősítésére is felhasználták.

A reformációra válaszul a katolikus egyház is megreformálta önmagát – ez volt az ún. ellenreformáció (Tridenti zsinat, 1545–1563). Az egyház megújította tanítását, megerősítette fegyelmét, és új szerzetesrendek (pl. jezsuiták) vették fel a harcot a hitújítás ellen.

Összegzés

A reformáció vallási és szellemi forradalom volt, amely megkérdőjelezte a középkori egyház hatalmát, és megnyitotta az utat az újkor szellemi pluralizmusa felé. A Biblia anyanyelvű fordításai, az iskolahálózatok és az olvasni tudás terjedése kulturális megújulást hozott. Ugyanakkor a reformáció és ellenreformáció vallásháborúkhoz is vezettek, de hosszú távon elősegítették a vallási tolerancia és a polgári szabadságjogok kialakulását Európában.